

зинг, венчурне фінансування тощо. Поєднання та оптимізація різних джерел фінансових ресурсів у комплексі зі застосуванням дієвого фінансово-кредитного механізму сприятиме результативнішому розвитку малого бізнесу в Україні та зростанню його ефективності.

1. Токсанова А.Н. Малый бизнес в Казахстане – использование опыта США // США и Канада: экономика, политика, культура. – 1999. – №3-4. – С. 147-158. 2. Фридлянов В., Некрасов Р., Остапук С. Инновации как фактор экономического роста // Общество и экономика. – 1999. – №7-8. – С.104-128. 3. Статистичний щорічник України за 2003 р. К.: Видавництво "Консультант", 2004 р. – 663 с. 4. Копченко І. М. Фінансовий механізм сприяння розвитку малого підприємництва // Фінанси України. – 2003. – №5. – С. 65-69. 5. Тирещенко О. Фінансування підприємств в

Україні: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення // Економіка України. – 2002. – №2. – С. 11-16. 6. Кузьмін О. Є., Комарницький І. М. Фінансова інфраструктура підтримки малих підприємств // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 87-97. 7. Онищук Я. В. Фінансове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу // Фінанси України. – 2003. – №7. – С. 51-59. 8. Карбончик С. М. Фінансова підтримка малого і середнього підприємництва у сфері зовнішньої торгівлі // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 58-65. 9. Гончарова Н. В. Напрями розвитку інтеграційних процесів у сфері фінансової підтримки малого підприємництва // Фінанси України. – 2003. – № 7. – С. 75-83. 10. Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К.: Знання, 1999. – 516 с. 11. Варналії З. С., Павлюк А. П. Мале підприємство України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4(34). – С. 64-73.

Надійшла до редколегії 05.09.05

Л.П. Гацька, канд. екон. наук., доц.
В.Л. Журавський, к. н. з держ. упр, доц.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються прискорення глобалізації бізнесу, податкова конкуренція, кон'юнктура світових ринків та інші зовнішні чинники, які впливають на формування національної податкової політики України в умовах глобалізації.

In the article have been revealed the acceleration of globalization of business, tax competition, conjuncture of the world markets and others external factors, that influence on forming of National Tax politics of Ukraine in conditions of globalization.

В умовах активізації процесів інтернаціоналізації та інтеграції світової економіки, з одного боку, відбувається поглиблення глобалізації національних господарств, що має призводити до зменшення державного впливу на економіку, з іншого боку – виникають нові форми організації світового господарства, в яких державне регулювання змушене пристосовуватись до нових умов. Такий дуалістичний характер ролі держави в регулюванні економічних процесів в сучасних умовах особливо чітко проявляється на прикладі податкового регулювання. Беручи курс на включення в систему світогосподарських зв'язків, держава має координувати внутрішню податкову політику з урахуванням впливу на неї великої кількості зовнішніх факторів. Розробляючи стратегію податкових реформ, плануючи податкові надходження до бюджету, не можна не зважати на вплив зовнішніх чинників. Разом з тим держави також можуть впливати на міжнародні інтеграційні процеси шляхом уніфікації форм податків, сфера поширення яких виходить за межі окремої країни.

Варто відзначити, що попри наявність численних публікацій, присвячених чи то податковому регулюванню національних економік (Юткіна Т.В., Караваєва І.В., Шабліста Л.М. та ін.), чи то дослідженню податкових систем зарубіжних країн (Мещерякова О.В., Чернік Д.Г.), існує потреба проаналізувати, яким чином національні податкові системи реагують на глобальні зміни, виділити ті зовнішні чинники, які впливають на формування національної податкової політики, дають їй можливість пристосуватися до міжнародної конкуренції у сфері оподаткування і сприяють європейській інтеграції. Сказане визначає актуальність та мету даної роботи.

На думку авторів, податкова політика в сучасних умовах не може не враховувати вплив наступних чинників:

1. Сучасний процес міжнародної економічної інтеграції об'єктивно є продуктом інтеграції знань, які породжуються міжнародною бізнес-практикою, глобальною за своєю природою і національною за умовами реалізації. Тому важливим чинником, що впливає на розробку податкової політики, є *вибір концепції економічного розвитку з урахуванням сучасних теорій, які формуються в епоху глобалізації*.

В провідних країнах світу в сучасних умовах домінують дві протилежні моделі економіки, у кожній з яких оподаткування відіграє важливу, але не рівноцінну роль. Неоконсервативні податкові теорії є найбільш ефе-

ктивними для країн з ліберальною ринковою економікою (США, Великобританія, Ірландія). Наслідком неоконсервативних перетворень економік цих країн у 1980-х рр. стало те, що державу перестали розглядати як економічно активний господарюючий суб'єкт. Набагато нижчим став і рівень соціального захисту, який гарантує держава. Відповідно до цього порівняно низькі державні витрати не вимагають значних доходів бюджету, що надає можливість забезпечити відносно невисокий рівень податкового тягаря.

Друга модель економіки – економіка соціально-ринкового типу – найбільшого поширення набула в континентальних країнах Європи (Німеччина, Франція, Італія, Швеція). Роль держави в економіці цих країн завжди була великою, відповідно великим є й рівень державних витрат. Головним джерелом доходів держави при цьому стають податкові надходження. Тому для країн з економікою соціального спрямування характерним є вищий рівень оподаткування суб'єктів господарювання. Високий рівень податкового навантаження є платою за активну регулюючу роль держави, за високий рівень соціальних гарантій суспільству. Очевидно, що радикальне реформування податкових систем у країнах із соціально орієнтованою економікою неможливе без настільки ж радикального скорочення державних витрат. І мало ймовірно, що цивілізоване суспільство в континентальних європейських країнах погодиться пожертвувати стабільною соціальною політикою в очікуванні можливих майбутніх результатів податкових реформ.

Українська фінансова політика в нинішніх умовах прагне поєднати в собі дві взаємовиключні концепції: по-перше, низький рівень оподаткування, що стимулює підприємців, але одночасно скорочує в короткостроковій перспективі доходи держави; і по-друге – активну регулюючу роль держави та високий рівень соціального захисту населення, який вимагає значних державних видатків. Таким чином, українські фінанси одночасно намагаються слідувати двом протилежним концепціям, що навряд чи може забезпечити країні ефективне і стабільне економічне зростання.

Прискорення глобалізаційних процесів у світовій економіці, насамперед – глобалізація бізнесу, інформаційна глобалізація, постійні зміни характеру і форм міжнародних економічних відносин створюють нові умови господарювання, які впливають на фінансову політику держав. Прогресуюча інтернаціоналізація господарсь-

кого життя є однією з головних характеристик сучасної світової ринкової системи. Швидкий ріст і поглиблення міжнародних зв'язків посилює єдність світового господарства, у якому окремі країни та їх угруповання все більше і більше виступають як складові частини єдиної економічної системи. Відбувається стихійна інтеграція окремих країн у світове господарство і прогрес останнього як глобального економічного комплексу. Головна особливість глобалізації – те, що в першу чергу вона реалізується на мікрорівні і створює загальну стратегічну орієнтацію компаній, всесвітню за своїм характером. В таких умовах все більша частина доходів і юридичних, і фізичних осіб формується за кордоном, що має відповідні макроекономічні наслідки і вимагає державної підтримки глобалізації в зовнішньоекономічній політиці. Це неминуче викликає необхідність реформування і відповідної переорієнтації національних податкових систем. Будь-яка держава, чиї резиденти ведуть зовнішньоекономічну діяльність, намагається оподатковувати їх доходи за глобальним принципом (принципом резидентства). В той же час механізм такого оподаткування, з одного боку, вимагає тісної координації з податковими службами і фінансовими інститутами всіх країн, які є джерелами доходів, з іншого – породжує податкову конкуренцію між державами за залучення "глобальних платників податків" в свою економіку.

3. *Суперництво різних країн у сфері формування привабливого податкового клімату для інвесторів* (як вітчизняних, так і закордонних) також є важливим чинником, що впливає на формування національної податкової політики. Для держав брати участь у міжнародній податковій конкуренції – означає створювати такий податковий клімат у рамках суверенної юрисдикції, який сприяє і залученню капіталів закордонних резидентів, і бажанню глобальних платників податків перетворитися на наших власних резидентів, а також протидіє відтокові капіталів та доходів національних компаній і громадян за кордон з метою зниження податкового тиску. Зокрема, деякі європейські країни (Ірландія, Люксембург, Монако та ін.) в рамках національної податкової політики надають суб'єктам господарювання преференційні умови для інвестування. ЄС останнім часом здійснює спроби адаптації податкових політик цих держав до механізму європейського оподаткування, але процес цей надто складний. Відтік доходів корпорацій в країни з низьким рівнем оподаткування є яскравим прикладом дії податкової конкуренції в ЄС. Більше того – в цій конкурентній боротьбі перемагають транснаціональні корпорації. Їх оподаткування (за виключенням угод про уникнення подвійного оподаткування) базується на сьогоднішній день виключно на тих принципах, які визначають в результаті податкового планування самі транснаціональні компанії. Внаслідок цього ТНК, яка базується в розвинутій країні з рівнем корпоративного оподаткування 40-50%, застосовуючи міжнародне податкове планування, сплачує податки за ставкою не вище 10-15%, і кожна з країн, у якій вона здійснює свою діяльність, змагається за подальше залучення її капіталу в свою економіку.

4. *Кон'юнктура світових ринків*. Не можна не враховувати того, що нарахування і сплата податків у нашій країні значною мірою залежать від зовнішньоекономічних факторів. Такі платежі, як експортні мита і податок на видобуток корисних копалин, прямо прив'язані до цін світового ринку. Крім того, зміна світових цін впливає на прибуток експортерів і тим самим – на нарахований податок на прибуток. Ці фактори впливають також і на величину ВВП, але меншою мірою. Тому відношення податкових платежів до ВВП істотно змінюється в залежності від цін на світовому ринку, в першу

чергу – на сировинні ресурси й енергоносії. Отже, про податкове навантаження на економіку взагалі не можна говорити без врахування зовнішніх факторів. Видиме збільшення або зменшення нарахованих і сплачених податкових платежів не обов'язково обумовлене зміною податкового навантаження – причиною часто є коливання світових цін.

5. *Політика міжнародних організацій у сфері оподаткування*. Членство в міжнародних організаціях вимагає дотримання інтересів усіх країн, що входять у дану організацію, а також інтересів самої організації. Таким чином, і міжнародні організації, і країни-члени таких організацій можуть здійснювати як прямий, так і опосередкований вплив на окремо взятую економіку. Не є виключенням і податкова політика. Міжнародні організації, в діяльності яких бере участь Україна, зацікавлені не тільки в кредитуванні української економіки, але й у матеріальній віддачі від такої діяльності. Якщо держава неефективно розпоряджається своїми фінансами, то це є серйозною перешкодою для її подальшого виходу на міжнародні ринки позичкових капіталів. Впливати на позиції України через міжнародні організації, що координують інтереси інвесторів з різних країн, звичайно, більш ефективно, ніж робити те ж саме в односторонньому порядку.

Нарешті, прийняття України до нових міжнародних організацій (наприклад, як члена СОТ) неможливе без дотримання умов вступу. Дуже часто умовою вступу до міжнародної організації є рівень оподаткування. Стосовно СОТ це буде означати зниження величини митних зборів на низку товарів, що може зменшити надходження податкових платежів від зовнішньоекономічних операцій.

6. *Практика зарубіжних країн у формуванні податкових систем*. При розробці національної податкової політики варто орієнтуватися як на позитивний, так і на негативний досвід у сфері оподаткування в інших країнах світу. Кращий світовий досвід заслуговує на увагу як зразок для адаптованого використання в Україні, а вивчення негативних прикладів у податковій сфері інших країн дозволяє вчасно скорегувати свою національну податкову політику.

7. *Міжнародна координація національних податкових політик у рамках інтеграційних об'єднань*. Тільки тоді, коли національна податкова система прилаштовується до податкових систем країн-партнерів у зовнішньоекономічній діяльності, коли проводиться гармонізація суверенних податкових систем на формальному рівні і рівні реальної конвергенції податкових режимів, можна чекати позитивних результатів від проведених внутрішніх податкових реформ. Європейський вектор інтеграції України викликає необхідність враховувати спільні риси податкових систем країн ЄС, зокрема – високий в порівнянні з міжнародною практикою показник частки податкових доходів у ВВП (біля 50%), вищі ставки податків на працю та споживання тощо. Якщо податкові реформи будуть здійснюватись в одній площині більшості країн, поле діяльності для здійснення спільної політики буде ширшим, що створить економічні основи для гармонізації та підвищить якість інтеграції на довгострокову перспективу.

Враховуючи сказане, можна зробити висновок, що в сучасних умовах національна податкова політика більше не є недоторканим атрибутом державного суверенітету, вона – складова глобальних процесів, які відбуваються в системі світогосподарських зв'язків. Тому тільки податкова стратегія компромісного підходу в сфері міжнародної податкової координації може бути гарантом успіху національної фінансової системи в новому столітті.

налогообложения хозяйствующих субъектов России.-СПб.:Изд-во СПбГУЭФ,2004.-с.16 3. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія/За ред.. Д.Г.Лук'яненко.-КНЕУ,2001-с.215 4. Дадалко В.А. и др. Налогообложение в системе международных экономи-

ческих отношений: Учебн.пособие/ В.А. Дадалко, Е.Е. Румянцева, Н.Н. Демчук.- Минск: Армита-Маркетинг,Менеджмент,2000.-с.226.

Надійшла до редколегії 09.09.05

О.В. Чеберяко, канд. екон. наук., асистент

БЮДЖЕТНИЙ УНІТАРИЗМ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті висвітлюються теоретичні питання бюджетного унітаризму. Зокрема, зроблена спроба сформулювати визначення бюджетного унітаризму, а також сутності розподілу доходів і видатків між бюджетами різних рівнів в унітарній державі.

The theoretical questions budgetary unitarism are illuminated in the given article. The attempt is made to formulate definition budgetary unitarism and also essence delimitation of the incomes and expenses between the budgets of different levels in the unitarian state.

Відродження в Україні на конституційній основі інституту самоврядування з відповідними органами управління та місцевими бюджетами, практика передачі державних повноважень місцевим органам влади створюють надійну основу для переходу на європейські стандарти організації суспільного життя і, водночас, зумовлюють пошук нових шляхів забезпечення стабільності бюджетної системи, стійкості міжбюджетних відносин та підвищення ефективності бюджетного регулювання. Розширення повноважень місцевих органів влади та місцевого самоврядування через включення до їх компетенції низки важливих державних функцій зумовлює необхідність забезпечення самодостатності бюджетів різних рівнів, поліпшення правових відносин в умовах бюджетного унітаризму України, підвищення ефективності функціонування бюджетної системи. Ця проблема, не дивлячись на певні позитивні зрушення останніх років, поки що до кінця не вирішена. Міжбюджетні відносини залишаються найбільш напруженою ланкою в бюджетному процесі.

У зв'язку з цим подальшої розробки вимагають теоретико-методологічні проблеми бюджетного унітаризму, зокрема визначення сутності та особливостей міжбюджетних відносин, а також розмежування доходів і видатків в умовах державного унітаризму України.

Параметри і характеристики бюджетної системи кожної країни залежать від політичного устрою держави – унітарного або федеративного. Україна, відповідно до статті 2 Конституції, є унітарною державою, типовими рисами якої є цілісність, неподільність, відсутність у своєму складі інших державних утворень, функціонування єдиної системи права. Але незалежно від формально проголошеного устрою (унітарного, федеративного чи конфедеративного) демократично побудована держава, як правило, має розгалужену вертикальну та горизонтальну структури управління. Так, унітарна держава характеризується тим, що саме центральний уряд здійснює ефективний контроль за реалізацією усіх державних функцій на території країни; у випадку, якщо наявні кілька рівнів сектору державного управління, вони не можуть діяти незалежно від центру, маючи обмежену спроможність самостійно визначати структуру своїх видатків (типовим є делегування державних повноважень зверху донизу) та доходів (значну частку останніх становлять податкові розщеплення та прямі бюджетні трансфери).

Позитивні риси державного унітаризму полягають у тому, що можна забезпечувати єдність процесу державного управління в усій державі, реалізуючи державні програми на всій території і створюючи єдиний економічний простір для господарських одиниць. Цим забезпечуються однакові умови доступу підприємств та громадян до послуг держави незалежно від місцезнаходження. Проте унітаризм має і певні недоліки, пов'язані з тим, що в унітарній державі відповідальність за надання

суспільних послуг здебільшого покладається на центр, а тому недостатньо враховуються локальні особливості потреб громадян та фірм на суспільні послуги, оскільки територіальні одиниці значною мірою позбавлені автономії, яка б надавала їм змогу відповідним чином реагувати на місцеві відмінності у структурі попиту. Реалізація ж загальнодержавних програм на всій території країни вимагає наявності значного бюрократичного апарату у центрі та на місцях, процес централізованого надання послуг внаслідок цього ускладнюється, підвищуються витрати на одиницю послуг і знижується ефективність процесу управління[1].

Відповідно до унітарного устрою, в Україні міжбюджетні відносини базуються на засадах, визначених центральною владою та її законодавчо-правовими актами. Тобто бюджетна система, що діє в Україні, є похідною від закріпленої Конституцією організації державної влади. Тому конструкція міжбюджетного регулювання, а також принципи формування і використання державного бюджету, місцевих бюджетів усіх рівнів перебувають у жорсткій залежності від організації державної влади на двох рівнях: державного та місцевого. Відповідно формується бюджетна система, яка складається із державного бюджету та місцевих бюджетів усіх рівнів. Вона будується з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіального устроїв і врегульовується нормами права[2]. Отже, в унітарних державах, до яких відноситься Україна, бюджетна система об'єднує дві ланки: бюджет центрального уряду та місцеві бюджети. У федеративних державах, окрім зазначених двох ланок, існує третя – бюджети членів федерації.

У науковій літературі є різні визначення бюджетної системи. Але під кутом зору структурно-функціональної побудови її визначають, насамперед, як сукупність усіх бюджетів, що діють на території країни[3]. Бюджетна система України – це сукупність окремих її ланок, юридично пов'язаних між собою, яка ґрунтується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам[4]. Можна погодитися з визначенням бюджетної системи, яке дає І.Я.Чугунов під кутом зору її фінансово-регулятивного призначення: "Бюджетна система – це сукупність бюджетів, утворена на основі адміністративно-територіального устрою держави та взаємовідносин між ними, які вибудовуються з огляду на оптимальний розподіл і фінансове забезпечення повноважень органів державної та місцевої влад між бюджетами усіх рівнів, спрямованих на соціально-економічний розвиток суспільства"[5]. Сам термін "бюджетна система України" знайшов своє закріплення в Конституції України 1996 року. Хоча є прихильники того, щоб вживати термін "система бюджетів України"[6].

Місцеві бюджети, які сформувались разом з виникненням інституту місцевого самоврядування, присутні як у федеративних, так і в унітарних державах. На їх зміст,